

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

INTERNATIONAL PUBLIC ECONOMIC LAW AND INTERNATIONAL PRIVATE ECONOMIC LAW: COMPARATIVE LEGAL DESCRIPTION

Грабинський М.І.,

*аспірант кафедри міжнародного права факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У цій статті розглядаються проблеми розмежування міжнародного економічного права, міжнародного публічного економічного права, міжнародного приватного економічного права. Висвітлюються наукові позиції щодо змісту зазначених понять та виділяються їх характерні ознаки. На підставі цих ознак проводиться розмежування та визначення понять.

Ключові слова: міжнародне економічне право, міжнародне публічне економічне право, міжнародне приватне економічне право, міжнародні економічні відносини, суб'єкти міжнародного публічного права.

В этой статье рассматриваются проблемы разграничения международного экономического права, международного публичного экономического права, международного частного экономического права. Освещаются научные позиции относительно содержания указанных понятий и выделяются их характерные признаки. На основании этих признаков проводится разграничение и определение понятий.

Ключевые слова: международное экономическое право, международное публичное экономическое право, международное частное экономическое право, международные экономические отношения, субъекты международного публичного права.

In this article we consider the problem of separation of International Economic Law, International Public Economic Law, International Private Economic Law. Scientific position on the content of these concepts is highlighted and allocated their characteristic features. Based on these characteristics a distinction and definitions is made.

Key words: international economic law, international public economic law, international private economic law, international economic relations, subjects of public international law.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що міжнародне економічне право є порівняно молодого галуззю міжнародного права, воно потребує вивчення та дослідження. Проте характер правовідносин, що регулює міжнародне економічне право, свідчить про їх нетиповість та комплексність. Наявність публічного та приватного інтересу в таких правовідносин вимагає їх розмежування на публічні економічні та приватні економічні.

Стан наукового дослідження. Питанням міжнародного економічного права почали займатися ще у 20-х роках ХХ століття. Першим, хто здійснив таку спробу, був український юрист-міжнародник В.М.Корецький. Також цим питанням у різні часи цікавилися Г. Шварценбергер, Я. Броунлі, П. Верлорен ван Темаат, В. Леві, П. Вейль, П. Піконе, І. Перетерський, М. Богуславський, Г. Тункін, Д. Фельдман, С. Усенко, Г. Бувайлик, В. Лісовський, А. Левенфельд, Г. Еллер, В. Фікентшер, П. Фішер, В. Фрідман, Е. Пітерсман, П. Рейтер та інші [2, с. 9-10]. Проте на сьогодні основоположні поняття різних концептуальних підходів висвітлені у різноманітних монографіях та підручниках за авторством та редакцією В.М. Репецького, М.М. Микієвича, М.В. Буроменського, В.М. Шумілова, В.Ф. Опришка, І.І. Дахна, Ігнаша Шейден-Гогенфелдерна та інших.

Метою статті є визначення понять міжнародного економічного права, міжнародного публічного економічного права, міжнародного приватного економічного права для їх подальшого розмежування.

Виклад основного матеріалу. Початок активного розвитку міжнародного економічного права як регулятора міжнародних економічних відносин припадає приблизно на другу половину ХХ століття, коли постало розуміння того, що європейське співтовариство не може більше не реагувати на відсутність можливості захисту своїх економічних інтересів на міжнародному рівні. У зв'язку з цим у міжнародній спільноті виникла необхідність створити відповідний регулятор міжнародних економічних відносин, яким виступило міжнародне економічне право. Першим, хто запропонував концепцію міжнародного гос-

подарського права, яке б мало регулювати міжнародні економічні відносини, став український юрист-міжнародник В.М.Корецький [7, с. 419-420; 5, с. 235].

Міжнародне економічне право прийнято розглядати у двох розуміннях: широкому (як галузь права, яка регулює усі відносини, що виходять за межі правового регулювання правової системи певної держави і яка поділяється на міжнародне публічне економічне право та міжнародне приватне економічне право) і вузькому (прирівнюючи до міжнародного публічного економічного права).

У широкому розумінні міжнародне економічне право як комплексна надгалузь, що включає в себе міжнародні економічні галузі приватного і публічного права було окреслено німецькими юристами П. Фішером і В. Фікентшером, а також обгрунтовано американським професором Еф. Франкліном, який стверджував, що будь які економічні відносини, що виходять за межі національного кордону є транснаціональними, а отже і є предметом міжнародного права. У вузькому розумінні міжнародне економічне право як галузь публічного було визначено англійським юристом Г. Шварценбергером і згодом продовжено нідерландським юристом П. Верлорен ван Темаатом [8, с. 23; 2, с. 9-10].

Проте тепер з'являються альтернативні розуміння. Одним із найпопулярніших є те, що, незважаючи на характер правовідносин (приватний чи публічний), такі міжнародні економічні відносини мають регулюватися виключно міжнародним публічним економічним правом, адже економічні відносини є пріоритетними і наднаціональними не зважаючи на суб'єктів та джерела правового регулювання [1, р. 2-3].

Варто зазначити, що ці розуміння швидше відображають два типи правових сімей: англосаксонську (широке розуміння міжнародного економічного права) та континентальну романо-германську (вузьке розуміння міжнародного економічного права). Причиною цього є те, що в англосаксонській системі права зазвичай не прийнято здійснювати поділ міжнародного права на приватне і публічне. Проте стосовно міжнародного економічного права

досі немає чіткої наукової позиції, і тому, на нашу думку, міжнародне економічне право потребує такого поділу.

Вітчизняні науковці цураються називати «міжнародне публічне економічне право» і намагаються при першій же нагоді замінити цю довгу назву на «міжнародне економічне право», чим і виявляють свою прихильність до концепції вузького розуміння міжнародного економічного права. Російський юрист-міжнародник В.М. Шумілов натомість опублікував навчальний посібник, який має назву «Міжнародне публічне економічне право». Проте майже одразу в першому розділі використовує таку звичну для пострадянського простору назву галузі «міжнародне економічне право», розуміючи під нею саме «міжнародне публічне економічне право». Тому в подальшому усі визначення, які подаватимуться будуть скореговані автором з метою відображення їх суті.

Сьогодні важливо відрізнити поняття міжнародного публічного економічного права, міжнародного приватного економічного права та міжнародного економічного права в цілому.

Починаючи з **міжнародного публічного економічного права** варто зазначити, що професор Михайло Миколайович Микісевич вважає, що міжнародне публічне економічне право – це галузь міжнародного публічного права, яка регулює економічні відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного публічного права, а також транснаціональними корпораціями, що не є суб'єктами міжнародного публічного права, проте через специфіку правовідносин та особливості правового регулювання посідають особливий статус у міжнародному публічному економічному праві [7, с. 419-426].

Ю.В. Щокін зазначає, що міжнародне публічне економічне право – це система міжнародно-правових принципів і норм, що регулюють економічні відносини основних суб'єктів міжнародного права: держав, національно-визвольних рухів, міжнародних міждержавних організацій [5, с. 235].

На думку В.М. Шумілова, міжнародне публічне економічне право – це система правових норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права у зв'язку з їх діяльністю у сфері міжнародних економічних відносин (є торговий, фінансовий, інвестиційний, трудоворесурсний сферах) [11, с. 14-16].

Дещо іншу позицію займає І.І. Дахно, який зазначає, що міжнародне публічне економічне право – це галузь міжнародного публічного права, яка є сукупністю принципів і норм, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права і є їх узгодженим волевиявом [2, с. 8].

В.Ф. Опришко вважає, що міжнародне публічне економічне право – це система норм і принципів, які регулюють відносини між державами, між державами і міжнародними організаціями, між міжнародними організаціями в процесі міжнародного економічного співробітництва [8, с. 25].

Із наведених вище визначень можна виокремити *характерні ознаки міжнародного публічного економічного права*.

По-перше, це галузь міжнародного публічного права із визначеною системою міжнародно-правових принципів та норм.

По-друге, об'єктом міжнародного публічного економічного права виступає діяльність у сфері міжнародних економічних відносин та міжнародного економічного співробітництва.

По-третє, суб'єктом виступають держави та інші суб'єкти міжнародного публічного права. Також з певними застереженнями до суб'єктів-учасників міжнародного публічного економічного права через свою специфіку та вагомє місце можна віднести транснаціональні корпорації.

По-четверте, усі суб'єкти мають узгоджене волевиявлення.

Таким чином, із вищенаведених ознак можна визначити **міжнародне публічне економічне право** як систему міжнародно-правових принципів та норм, що виступають галуззю міжнародного публічного права та регулюють міжнародні економічні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права (в окремих випадках – за участю транснаціональних корпорацій) на підставі взаємного узгодженого волевиявлення учасників таких правовідносин.

Сьогодні науковці виділяють низку галузей міжнародного публічного економічного права: міжнародні торгові, валютно-фінансові, транспортні, трудові та низку інших правовідносин.

Зокрема, науковці зазначають, що міжнародне торгове право здійснює правове регулювання торгівлі товарами, послугами, правами інтелектуальної власності, тощо. Міжнародне валютно-фінансове право та право міжнародної економічної допомоги здійснюють правове регулювання розрахункових, кредитних відносин, а також надання економічної допомоги у формі пільгових позик, кредитів, регулювання руху нематеріальних ресурсів, що не можуть виступати товаром у звичному його розумінні. Міжнародне інвестиційне право здійснює правове регулювання відносин щодо капіталовкладень (інвестицій) між суб'єктами міжнародного публічного економічного права. Міжнародне транспортне право здійснює правове регулювання міжнародного економічного співробітництва з питань використання різних видів транспорту. Міжнародне трудове право здійснює правове регулювання публічно-правових відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права у сфері руху міжнародних трудових ресурсів. Також міжнародне публічне економічне право здійснює правове регулювання різних видів економічного співробітництва та регіональної економічної інтеграції [7, с. 420; 5, с. 236; 11, с. 15-16; 2; 8].

Міжнародне приватне економічне право за своєю суттю є суміжним до міжнародного публічного економічного права, а тому регулює ті економічні відносини, які виходять за межі правового регулювання публічного права. Проте є кілька особливостей міжнародного приватного права, які слід врахувати при розмежуванні таких галузей права.

Насамперед необхідно зазначити, що **міжнародне приватне право** – це самостійна галузь права, сукупність правових норм, що регулюють невідладні, приватноправові відносини з «іноземним елементом» [6, с. 6]. Інші науковці зазначають, що це система юридичних норм, спрямованих на регулювання міжнародних невідладних відносин з «іноземним елементом» [10, с. 7-8]. Також деякі науковці наголошують на внутрішньодержавний характер міжнародного приватного права як його специфічну ознаку [3, с. 9].

Закон України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон) визначає, у свою чергу, предмет міжнародного приватного права, а саме – **приватноправові відносини** як відносини, що ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи [9, ст. 1 п. 1].

З визначень міжнародного приватного права, запропонованого С.Г. Кузьменком та Г.С. Фединак, а також визначення приватноправових відносин, що закріплене у Законі, можна виокремити *характерні ознаки міжнародного приватного права*.

Насамперед, міжнародне приватне право – це самостійна галузь права. Відносини міжнародного приватного права мають приватноправовий невідладний характер, побудовані на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності. Основним джерелом міжнародного приватного права виступають норми національного законодавства та введені в національне законодавство міжнародно-правові договори. Суб'єктами

таких міжнародних приватних правовідносин виступають фізичні та юридичні особи, які не творять норми, що регулюють зазначені відносини, а лише їх застосовують. І особливістю таких правовідносин є наявність «іноземного елементу», визначеного Законом.

Приватноправовий характер насамперед відображає принципову відмінність від міжнародного публічного права, адже міжнародне публічне право має наддержавний характер і складається із норм, що об'єднані важливим елементом – основними принципами міжнародного права, а міжнародне приватне право є внутрішньо національним, хоча в значній своїй частині керується міжнародними договорами [6, с. 6].

Невладний характер відносин у міжнародному приватному праві вказує на те, що участь держави у таких правовідносинах можлива лише як юридичної особи публічного права через центральні та місцеві органи влади, а також їх представників. Серед наведених в юридичній літературі понять можна виділити основоположні ознаки юридичних осіб публічного права:

- реалізація публічних інтересів держави чи територіальної громади, які покладені на них Конституцією України та законодавчими актами;

- створення на підставі розпорядчого акта;

- є учасниками цивільних правовідносин (покладення цивільної відповідальності на державу, АР Крим, органи місцевого самоврядування за юридичних осіб публічного права) [4, с. 13].

«Іноземним елементом» варто вважати ознаку, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм:

Іноземний суб'єкт – хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;

Іноземний об'єкт – об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;

Іноземний юридичний факт – юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [9, ст. 1 п. 2; 6, с. 7].

Враховуючи вищезгадану специфіку поділу міжнародного економічного права та характерні ознаки міжнародного приватного права, **міжнародне приватне економічне право** можна визначити як галузь міжнародного приватного права, що регулює приватноправові економічні відносини з «іноземним елементом», які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності та здійснюються між фізичними та юридичними особами публічного та приватного права.

Отже, характерними ознаками міжнародного приватного економічного права можна назвати:

- 1) галузь міжнародного приватного права;
- 2) регулює приватноправові економічні відносини;
- 3) з «іноземним елементом»;
- 4) ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності;
- 5) між фізичними та юридичними особами публічного та приватного права.

Висновки. Таким чином, **міжнародне економічне право** (в широкому розумінні) – це комплексна галузь права, що регулює економічні відносини, які виникають між учасниками таких відносин та залежно від наявності державного владного характеру, суб'єктів та джерел таких правовідносин поділяються на міжнародне приватне економічне право і міжнародне публічне економічне право.

Міжнародне публічне економічне право – система міжнародно-правових принципів та норм, що виступають галуззю міжнародного публічного права та регулюють міжнародні економічні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права (в окремих випадках – за участю транснаціональних корпорацій) на підставі взаємного узгодженого волевиявлення учасників таких правовідносин.

Міжнародне приватне економічне право – галузь міжнародного приватного права, що регулює приватноправові економічні відносини з «іноземним елементом», які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності та здійснюються між фізичними та юридичними особами публічного та приватного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Seidl-Hohenveldern I. International Economic Law [Text]. – Dordrecht, The Netherlands : Kluwer Law International, 1999. – 301 p.
2. Дахно І.І. Міжнародне економічне право [Текст] : Курс лекцій. – К. : МАУП, 2003. – 160 с.
3. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації [Текст]. – К. : Україна, 2000. – 429 с.
4. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права [Текст] : монографія. – К. : ІДІП, ДП «Юридичне видавництво «Аста»», 2004. – 328 с.
5. Міжнародне право [Текст] : навчальний посібник / За ред. М.В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
6. Міжнародне приватне право [Текст] : навчальний посібник / За ред. С.Г. Кузьменка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
7. Міжнародне публічне право [Текст] : підручник / За ред. В.М. Репецького. – К. : Знання, 2011. – 437 с.
8. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право [Текст] : підручник. – К. : КНЕУ, 2003. – 311 с.
9. Про міжнародне приватне право [Текст] : Закон України // Голос України. – 1992. – № 138 від 29.07.2005.
10. Федіняк Г.С., Федіняк Л.С. Міжнародне приватне право [Текст] : підручник. – К. : Атіка, 2009. – 500 с.
11. Шумилов В.М. Международное публичное экономическое право [Текст] : учебное пособие. – М. : НИМП, 2001. – 288 с.